

SVENLJUNGA
KOMMUN

program

Kulturmiljöprogram

Beslutat av	Kommunfullmäktige
Beslutandedatum	2023-11-27, § 171
Ansvarig	Enhetschef för plan och exploatering
Revideras	Vid behov
Följas upp	Årligen

Innehållsförteckning

Inledning	4
Bakgrund	4
Kulturmiljöprogrammets syfte.....	4
Utgångspunkter	5
Kulturmiljö.....	5
Förhållningssätt och avgränsningar	5
Förändringar/urval.....	7
Lagstiftning.....	9
Plan- och bygglagen (PBL).....	9
PBL 2 kapitlet	9
PBL 8 kapitlet	9
Kulturmiljölagen (KML)	10
KML 1 kapitlet	10
KML 2 kapitlet	10
KML 3 kapitlet	11
KML 4 kapitlet	11
Miljöbalken (MB)	11
MB 3 kapitlet.....	12
MB 7 kapitlet.....	12
Nationella riktlinjer och mål	15
Miljömål som berör kulturmiljön.....	15
Levande sjöar och vattendrag.....	15
Levande skogar	15
Ett rikt odlingslandskap.....	15
God bebyggd miljö	16
Ett rikt växt- och djurliv.....	16
Nationella mål för kulturmiljöarbetet.....	17

Politik för gestaltad livsmiljö	17
Agenda 2030	18
Ansvar och aktörer	21
Riksantikvarieämbetet	21
Länsstyrelsen i Västra Götalands län	21
Svenljunga kommun.....	21
Nationella intressen	23
Riksintresseområden	23
Läggared [P 57]	24
Mårdaklev [P 61].....	24
Revesjö [P 60].....	24
Roasjö sn [P 59].....	24
Örsås [P 58]	25
Byggnadsminnen.....	25
Kyrkliga kulturminnen.....	25
Fornlämningar.....	26
Svenljungas kulturmiljöer	28
Kulturhistoriskt värdefulla byggnader	29
Byggnadsinventeringar 1984 och 2014.....	29

Inledning

Bakgrund

Kulturmiljölagen anger att ansvaret för kulturmiljön delas av alla, såväl privatpersoner som kommuner och myndigheter, att hänsyn ska visas mot kulturmiljön och att skador på kulturmiljön ska undvikas. Det övergripande målet är att kommande generationer ska ha tillgång till en mångfald av kulturmiljöer.

Kommunerna har genom plan- och bygglagstiftningen ett stort ansvar för kulturmiljön och det är i de kommunala plan- och bygglovsprocesserna som det stora antalet kulturmiljöer hanteras. Såväl enskilda hus som hela bebyggelsemiljöer och riksintressen hanteras i olika kommunala beslut.

Svenljunga kommun har bedömt att de underlag, i form av ett kulturmiljöprogram från år 1993 och en byggnadsinventering från år 1989 inte längre kan användas som kunskaps- och planeringsunderlag, då så väl lagstiftning som utpekade miljöer förändrats under de cirka 30 år som gått sedan underlagen togs fram. Därför har kommunen beslutat att under 2022 och 2023 ta fram ett nytt kulturmiljöprogram.

Kulturmiljöprogrammets syfte

Syftet med att uppdatera och komplettera kulturmiljöprogrammet är att lyfta fram de kulturmiljöer som finns i kommunen, identifiera deras kulturvärden och ange riktlinjer för hur de ska bevaras och utvecklas. För att kulturmiljöprogrammet ska kunna användas framgångsrikt i det löpande arbetet utifrån plan- och bygglagen behöver riktlinjerna vara mycket tydliga. Med ett förnyat och mer tillgängligt kulturmiljöprogram hoppas kommunen kunna väcka nyfikenhet och öka medvetenheten om kulturmiljövärdena samt bidra till förståelse och ansvars känsla.

Kulturmiljöprogrammet ska kunna användas brett, men de huvudsakliga målgrupperna är följande:

- Tjänstepersoner på Svenljunga kommun: Kulturmiljöprogrammet kommer användas i samband med detaljplanering, bygglovsfrågor och vid översiktsplanering.
- Politiker: Kulturmiljöprogrammet utgör ett kunskapsunderlag för politiker där frågor berör de utpekade områdena och kulturmiljöfrågan är en aspekt att ta hänsyn till.

- Fastighetsägare: Detta är en viktig målgrupp att nå fram till. De behöver förstå de lagar och regler som gäller för sina byggnader och hur man bevarar och utvecklar dem.
- Allmänhet: Kulturmiljöprogrammet ska vara tillgängligt för allmänheten som vill ta del av kommunens historia och kulturmiljöer.

Arbetet med kulturmiljöprogrammet har utförts på uppdrag av Svenljunga kommun och med bidrag från Länsstyrelsen i Västra Götalands län. Urvalet av miljöer har tagits fram i samverkan med tjänstemän på samhällsbyggnadsförvaltningen och har förankrats politiskt.

Kulturmiljöprogrammet har tagits fram av Norconsult under större delen av 2022–2023. Medverkande från Norconsult har varit bebyggelseantikvarie Mikael Hammerman, (uppdragsansvarig), bebyggelseantikvarie Stina Ekberg, historisk kulturgeograf och trädgårdsantikvarie Jenny Göthberg, arkeolog Samuel Björklund och samhällsplanerare Paula Widmark.

Utgångspunkter

Kulturmiljö

Med kulturmiljö menas de avtryck och spår som människan gjort som berättar om de historiska skeenden och processer som lett fram till dagens landskap. Samhällsförändringar och människors livsvillkor och levnadssätt under olika tider kan följas i landskapets fysiska strukturer, samband och rörelsemönster. Det kan gälla allt från enskilda byggnader till stora landskapsavsnitt och tidsmässigt spänna över allt från förhistoriska lämningar till dagens bebyggelsemiljöer.

Förhållningssätt och avgränsningar

Utgångspunkten för urval och värdering av de kulturmiljöer som redovisas i kulturmiljöprogrammet utgår från det kulturhistoriska sammanhang de representerar samt hur väl läsbarheten i dessa miljöer kan bidra till ökad förståelse för både det förflutna och för pågående sammanhang. Detta innebär att kulturmiljöer där sammanhangen inte längre är läsbara eller där möjligheten att förstå och uppleva den historiska utvecklingen har fragmenterats, inte har tagits med i urvalet även om de i övrigt har höga kulturhistoriska värden. En tidsmässig avgränsning av urvalet har också gjorts, i programmet förekommer inga miljöer där det kulturhistoriska sammanhanget är yngre än ca 40 år. Detta är en avgränsning

som gjorts utifrån en generell syn på vilket avstånd i tid som krävs för att uppleva och förstå en miljö ur ett historiskt perspektiv.

Det äldre kulturmiljöprogrammet och de områden som är upptagna där har även de utgjort en utgångspunkt för urvalet, även om ytterligare områden tillkommit.

Utöver den kulturhistoriska värderingen har urvalet av kulturmiljöer granskats utifrån om de uppbär andra kvaliteter. Sådana kvaliteter kan vara knutna till lagstiftningens intentioner eller till politiska målsättningar men även till hur människor upplever sin omgivning och vilken betydelse kulturmiljön har för boende och besökare i ett område. Genom att lägga till sociala och estetiska värden i bedömningen kan ett begränsat kulturhistoriskt värde förstärkas.

De kulturhistoriska, sociala och estetiska värdena ses som kompletterande perspektiv som sammantaget beskrivs som bebyggelsens och landskapets kulturvärden enligt Plan- och bygglagens definition.

De områden som redovisas i kulturmiljöprogrammet uppvisar ett sådant särskilt historiskt, kulturhistoriskt, miljömässigt eller konstnärligt värde som avses i plan- och bygglagens 8 kap 13 §. Inom kulturmiljöprogrammets områden är många enskilda byggnader av särskilt kulturhistoriskt värde belägna, de utgör ofta viktiga karaktärsdrag i området och omfattas av förvanskningsförbudet i plan- och bygglagen.

Sammantaget speglar urvalet av kulturmiljöer vad som är representativt och karakteristiskt för Svenljunga kommun och den södra delen av Sjuhäradsbygden. För varje område redovisas vilka karaktärsdrag och kvaliteter som fungerar som värdebärare, det vill säga de egenskaper som ger området dess unika eller specifika värden.

Avgränsningen av kulturmiljöerna är gjorda utifrån ett övergripande synsätt, med stor hänsyn till de landskapsmässiga förutsättningarna. I de områden som är belägna i mer tätbebyggda miljöer är avgränsningarna i vissa fall mer exakta och följer fastighetsgränserna. I flera områden finns enstaka byggnader inom de utpekade områdena som inte har höga kulturhistoriska värden, men där framtida förändringar och tillägg har potential att påverka värdet i kulturmiljön som helhet. De angivna riktlinjerna gäller innanför det områdets gränser.

Utifrån de utpekade kulturmiljöernas karaktärsdrag och kvaliteter redovisas riktlinjer för framtida utveckling som syftar till att förtydliga områdets kulturvärden och att värna dem utifrån plan- och bygglagen. Riktlinjerna syftar inte endast till bevarande av befintliga byggnader och miljöer, utan fokus ligger också på att möjliggöra användning och utveckling av miljöerna. Tillsammans med respektive områdes utpekade karaktärsdrag och kvaliteter ska riktlinjerna utgöra underlag för

mer detaljerade bestämmelser i kommunens fortsatta handläggning med t.ex. detaljplanebestämmelser och bygglovsärenden. Riktlinjerna riktar sig såväl till kommunens fortsatta samhällsplanering och bygglovshantering som till den enskilda medborgaren eller fastighetsägaren.

Förändringar/urval

Jämfört med det äldre kulturmiljöprogrammet har tre områden utgått och tre nya områden har tillkommit. De områden som valts bort har förändrats så pass mycket att det kulturhistoriska sammanhanget inte bedömts vara tillräckligt tydligt för att ingå i ett kulturmiljöprogram. Förändringarna består exempelvis av förändringar av befintlig bebyggelse som förvanskat dess uttryck, rivningar, ny bebyggelse som påverkat upplevelsen av området eller övergripande förändringar som påverkat landskapet i stort, som exempelvis igenväxning eller upphörande av jordbruksverksamhet. De två sista typerna av förändringar är det som främst påverkat de tidigare utpekade områdena, tillsammans med ett långt gånget förfall för ett flertal byggnader.

Följande miljöer som var upptagna i det tidigare programmet har utgått:

- Ringstena
- Trollås
- Röstorp

Två nya miljöer har tillkommit till programmet, i form av en förläggargårdsmiljö och en tätortsmiljö. Följande områden har tidigare inte varit utpekade i kulturmiljöprogrammet:

- Svenljunga tätort
- Lerbäcksbyn

Ett område har tillkommit genom att kommungränsen förändrats så det övergått från Marks kommun till Svenljunga kommun där det tidigare varit utpekad:

- Tocknarås

Lagstiftning

Vid sidan av kulturmiljölagen är det plan- och bygglagen samt miljöbalken som är den lagstiftning som oftast berör kulturmiljöer och hanterar kulturvärden. Här nedan ges en kort genomgång av de lagrum som många gånger är aktuella i relation till värdefulla kulturmiljöer och bebyggelse.

Plan- och bygglagen (PBL)

Lagen reglerar planläggningen av mark, vatten och byggande, samt avvägning mellan allmänna och enskilda intressen. Till de allmänna intressena hör natur- och kulturvärden som till exempel kulturhistoriskt värdefull bebyggelse. Plan- och bygglagen innehåller även förbud mot förvanskning av särskilt värdefulla byggnader. Vid planläggning ger lagen möjlighet för kommunen att skydda kulturhistoriskt värdefull bebyggelse genom specifika planbestämmelser. Lagen ställer också krav på fastighetsägaren att underhålla sin fastighet och att visa varsamhet och hänsyn till kulturhistoriska värden.

PBL 2 kapitlet

Allmänna och enskilda intressen

6 § Vid planläggning, i ärenden om bygglov och vid åtgärder avseende byggnader som inte kräver lov enligt denna lag ska bebyggelse och byggnadsverk utformas och placeras på den avsedda marken på ett sätt som är lämpligt med hänsyn till

1. stads- och landskapsbilden, natur- och kulturvärdena på platsen och intresset av en god helhetsverkan,

PBL 8 kapitlet

Förbud mot förvanskning

13 § En byggnad som är särskilt värdefull från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt får inte förvanskas.

När blir en byggnad särskilt värdefull?

En utpekad byggnad i t. ex kulturmiljöprogram är bara en upplysning om att kommunen bedömer att byggnaden har sådana värden att den omfattas av förvanskningsförbudet. I beslut om bygglov måste byggnadsnämnden ta ställning till om byggnaden har sådana värden att den anses vara särskilt värdefull. I Boverkets byggregler (BBR) finns allmänna råd om vad som avses med en särskilt värdefull byggnad.

Underhåll och varsamhet

14 § Ett byggnadsverk ska hållas i vårdat skick och underhållas. Underhållet ska anpassas till omgivningens karaktär och byggnadsverkets värde från historisk, kulturhistorisk, miljömässig och konstnärlig synpunkt.

17 § Ändring av en byggnad och flyttning av en byggnad ska utföras varsamt så att man tar hänsyn till byggnadens karaktärsdrag och tar till vara byggnadens tekniska, historiska, kulturhistoriska, miljömässiga och konstnärliga värden.

Varsamhetskraven gäller alltid!

Varsamhetskraven gäller alla byggnader och vid alla ändringar, både utvändigt och invändigt och oberoende av om en åtgärd är bygglovs- eller anmälningspliktig eller inte. Det gäller hela bebyggelsemiljöer, samt även om kommunen inte i förväg har tydliggjort varsamhetskraven.

Kulturmiljölagen (KML)

Kulturmiljölagens övergripande syfte är att tillförsäkra nuvarande och kommande generationer tillgång till en mångfald av kulturmiljöer. I kulturmiljölagen finns bestämmelser om fornlämningar, byggnadsminnen, kyrkliga kulturminnen, kulturföremål och ortnamn.

KML 1 kapitlet

God ortnamnssed

God ortnamnssed ska iakttas vid statlig och kommunal verksamhet och innebär bland annat att hävdvunna ortnamn inte får ändras utan starka skäl.

KML 2 kapitlet

Fornlämningar

Fornlämningar skyddas av kulturmiljölagen kap 2. Med fornlämningar menas "lämningar efter människors verksamhet under forna tider, som har tillkommit genom äldre tiders bruk och som är varaktigt övergivna" Lämningarna ska ha tillkommit före 1850. Till varje fornlämning hör även ett fornlämningsområde, så stort som det behövs för att bevara fornlämningen samt ge den ett tillräckligt utrymme med hänsyn till dess art och betydelse. Fornlämningsområdets storlek bestäms av länsstyrelsen och varierar bland annat beroende på lämningstyp och topografi. Detta område har samma skydd som fornlämningen. Även fornlämningar som inte är registrerade/påträffade är automatiskt skyddade av lagen och det är

markägarens/exploatörens ansvar att meddela länsstyrelsen om man påträffar fornlämning vid markarbeten. Det är förbjudet att utan tillstånd rubba, ta bort, gräva ut, täcka över samt genom bebyggelse, plantering eller på annat sätt ändra eller skada en fornlämning

KML 3 kapitlet

Byggnadsminnen

Särskilt värdefulla byggnader, byggnadsmiljöer, parker eller trädgårdar kan skyddas som byggnadsminne. För att en byggnad ska kunna förklaras som byggnadsminne ska vissa kriterier vara uppfyllda. Vid en byggnadsminnesförklaring fastställs skyddsbestämmelser som syftar till att byggnaden eller miljöns kulturhistoriska värden och karaktärsdrag bevaras. För ändring eller ombyggnad av byggnadsminne i strid med de enskilda skyddsbestämmelserna för byggnadsminnet krävs tillstånd från Länsstyrelsen.

KML 4 kapitlet

Kyrkliga kulturminnen

Kulturmiljölagens fjärde kapitel anger att alla Kyrkobyggnader och kyrkotomter, som ägdes eller förvaltades av svenska kyrkan före år 2000, skall vårdas och underhållas så att deras kulturhistoriska värde inte minskas och deras utseende och karaktär inte förvanskas. De kyrkobyggnader, kyrkotomter och begravningsplatser som omfattas av kulturmiljölagen och är uppförda före 1940 är skyddade som kyrkliga kulturminnen och får inte ändras utan tillstånd från Länsstyrelsen. Detsamma gäller även för vissa särskilt utpekade kyrkor och begravningsplatser uppförda efter 1940. Tillståndsplikten omfattar även kyrkornas interiörer och kyrkliga inventarier.

Miljöbalken (MB)

Miljöbalken syftar till att främja en hållbar utveckling som innebär att nuvarande och kommande generationer tillförsäkras en hälsosam och god miljö. I miljöbalkens miljöbegrepp ingår även kulturmiljön och i balken finns ett antal bestämmelser till skydd för kulturvärdena. I Sverige finns omkring 1700 områden som är av riksintresse för kulturmiljövården enligt miljöbalkens 3 kap.

Bevarande av värdefulla kulturpräglade landskap styrs med skyddsinstrumentet kulturresevat. I ett kulturresevat kan hela området natur- och kulturmiljövården skyddas och vårdas, inklusive byggnader, anläggningar, fornlämningar och mark.

Även sådana värden som består av verksamheter, kunskaper och traditioner kan hanteras inom ramen för förvaltningen av ett kulturresevat.

MB 3 kapitlet

Riksintresseområden mm

6 § Reglerar en god hushållning av områden med naturvärden, kulturvärden och värden för friluftslivet. I paragrafens första stycke anges att mark- och vattenområden samt fysisk miljö i övrigt som har betydelse från allmän synpunkt på grund av deras naturvärden eller kulturvärden eller med hänsyn till friluftslivet skall så långt möjligt skyddas mot åtgärder som kan påtagligt skada natur- eller kulturmiljön. Behovet av grönområden i tätorter och i närheten av tätorter skall särskilt beaktas. Denna bestämmelse gäller bland annat de kulturmiljöer som i många fall finns redovisade i regionala eller kommunala kulturmiljöprogram, men även värdefulla kulturmiljöer som inte sedan förut är utpekade kan omfattas av 3 kap 6§ 1 st Miljöbalken.

I paragrafens andra stycke anges att områden av riksintresse för naturvärden, kulturmiljövården eller friluftslivet ska skyddas mot påtaglig skada. Paragrafen ska i sin helhet tillämpas vid prövning av ändrad mark- och vattenanvändning enligt miljöbalken, plan- och bygglagen och ytterligare elva till miljöbalken knutna lagar. Reglerna ska ge stöd för att avgöra markanvändningskonflikter. I samtliga fall gäller att riksintressen inte får påtagligt skadas, att mark och vatten ska användas för de ändamål som de är mest lämpade för och på ett sätt som främjar en hållbar utveckling.

MB 7 kapitlet

Kulturresevat

9 § Ett mark- eller vattenområde får förklaras som kulturresevat i syfte att bevara värdefulla kulturpräglade landskap. På ett sådant område ska bestämmelserna i 4-6 §§ tillämpas. Att det inom ett område finns en byggnad eller anläggning som är skyddad som byggnadsminne, kyrkligt kulturminne eller fornlämning enligt kulturmiljölagen (1988:950) hindrar inte att området förklaras som kulturresevat.

Biotopskyddsområde

11§ Odlingslandskapets biologiska kulturarv, och indirekt många av odlingslandskapets kulturhistoriska element omfattas av bestämmelser om biotopskydd. Generellt för hela landet är exempelvis alla stenmurar, odlingsrösen, öppna diken, åkerholmar och alléer i jordbruksmark är skyddade. Länsstyrelsen

eller kommunen kan dessutom lokalt skydda exempelvis värdefulla ängs- och hagmarker. Dispens för att underlätta för jordbruket kan ges av Länsstyrelsen

Nationella riktlinjer och mål

Miljömål som berör kulturmiljön

Riksdagen fastställde 1999 ett antal nationella miljömål för att ge en tydlig och hållbar struktur i Sveriges miljöarbete. Målet är att till nästa generation överlämna ett samhälle där de stora miljöproblemen är lösta. Kulturmiljön ingår som en integrerad del i miljöarbetets generationsperspektiv genom att miljöpolitiken bland annat ska fokusera på att natur- och kulturmiljön ska bevaras, främjas och nyttjas hållbart. Även de olika miljö kvalitetsmålen handlar om kulturmiljö, nedan listas de mål som är mest relevanta för det kommunala kulturmiljöarbetet.

Levande sjöar och vattendrag

Sjöar och vattendrag ska vara ekologiskt hållbara och deras variationsrika livsmiljöer ska bevaras. Naturlig produktionsförmåga, biologisk mångfald, kulturmiljövärden samt landskapets ekologiska och vattenhushållande funktion ska bevaras, samtidigt som förutsättningar för friluftsliv värnas.

Precisering som berör kulturmiljö:

Bevarade natur- och kulturmiljövärden - Sjöar och vattendrags natur- och kulturmiljövärden är bevarade och förutsättningar finns för fortsatt bevarande och utveckling av värdena.

Levande skogar

Skogens och skogsmarkens värde för biologisk produktion ska skyddas samtidigt som den biologiska mångfalden bevaras samt kulturmiljövärden och sociala värden värnas.

Precisering som berör kulturmiljö:

Bevarade natur- och kulturmiljövärden - Natur- och kulturmiljövärden i skogen är bevarade och förutsättningarna för fortsatt bevarande och utveckling av värdena finns.

Ett rikt odlingslandskap

Odlingslandskapets och jordbruksmarkens värde för biologisk produktion och livsmedelsproduktion ska skyddas samtidigt som den biologiska mångfalden och kulturmiljövärdena bevaras och stärks.

Precisering som berör kulturmiljö:

Bevarade natur- och kulturmiljövärden - Biologiska värden och kulturmiljövärden i odlingslandskapet som uppkommit genom långvarig traditionsenlig skötsel är bevarade eller förbättrade.

Kultur- och bebyggelsemiljöer - Kultur- och bebyggelsemiljöer i odlingslandskapet är bevarade och förutsättningar finns för fortsatt bevarande och utveckling av värdena.

God bebyggd miljö

Städer, tätorter och annan bebyggd miljö ska utgöra en god och hälsosam livsmiljö samt medverka till en god regional och global miljö. Natur- och kulturvärden ska tas till vara och utvecklas. Byggnader och anläggningar ska lokaliseras och utformas på ett miljöanpassat sätt och så att en långsiktigt god hushållning med mark, vatten och andra resurser främjas.

Precisering som berör kulturmiljö:

Infrastruktur - Infrastruktur för energisystem, transporter, avfallshantering och vatten- och avloppsförsörjning är integrerade i stadsplaneringen och i övrig fysisk planering samt att lokalisering och utformning av infrastrukturen är anpassad till människors behov, för att minska resurs och energianvändning samt klimatpåverkan, samtidigt som hänsyn är tagen till natur- och kulturmiljö, estetik, hälsa och säkerhet.

Kulturvärden i bebyggd miljö - Det kulturella, historiska och arkitektoniska arvet i form av värdefulla byggnader och bebyggelsemiljöer samt platser och landskap bevaras, används och utvecklas.

Ett rikt växt- och djurliv

Den biologiska mångfalden ska bevaras och nyttjas på ett hållbart sätt, för nuvarande och framtida generationer. Arternas livsmiljöer och ekosystemen samt deras funktioner och processer ska värnas. Arter ska kunna fortleva i långsiktigt livskraftiga bestånd med tillräcklig genetisk variation. Människor ska ha tillgång till en god natur- och kulturmiljö med rik biologisk mångfald, som grund för hälsa, livskvalitet och välfärd.

Precisering som berör kulturmiljö:

Biologiskt kulturarv - Det biologiska kulturarvet är förvaltats så att viktiga natur- och kulturvärden är bevarade och förutsättningar finns för ett fortsatt bevarande och utveckling av värdena.

Nationella mål för kulturmiljöarbetet

De nationella målen för kulturmiljöarbetet gäller sedan 2014. Målen ska styra de statliga insatserna på kulturmiljöområdet och vara vägledande för kulturmiljöarbetet på regional och kommunal nivå. Genom målen har det skett en förskjutning – från en tonvikt på bevarande till hur kulturmiljöarbetet kan bidra till en hållbar samhällsutveckling. Det har blivit tydligare att kulturmiljöarbete befinner sig i en skärningspunkt mellan olika politikområden, såsom kulturpolitik, miljöpolitik och samhällsplanering och att behovet av tvärsektoriellt arbete har ökat. I enlighet med målen ska det statliga kulturmiljöarbetet främja:

- Ett hållbart samhälle med en mångfald av kulturmiljöer som bevaras, används och utvecklas
- Människors delaktighet i kulturmiljöarbetet och möjlighet att förstå och ta ansvar för kulturmiljön
- Ett inkluderande samhälle med kulturmiljö som gemensam källa till kunskap, bildning och upplevelser
- En helhetssyn på förvaltningen av landskapet som innebär att kulturmiljön tas tillvara i samhällsutvecklingen

Politik för gestaltad livsmiljö

Sedan propositionen *Politik för gestaltad livsmiljö* presenterades i februari 2018 utgör dess innehåll och riktning kring den gestaltade livsmiljön den politiska inriktningen för arkitektur, form, design, konst och kulturarv och fungerar som en samlad nationell arkitekturpolicy. Boverket har det övergripande ansvaret för politikområdet *Gestaltad livsmiljö*.

Arkitektur-, form- och designpolitiken baseras på begreppet gestaltad livsmiljö, vilket omfattar bland annat arkitektur, form, design, konst och kulturarv. Det utgör ett övergripande mål för politikområdet, och riksdagen antog 2018 följande mål och delpreciseringar för politikområdet, där kulturmiljön berörs inom flera delpreciseringar:

Arkitektur, form och design ska bidra till ett hållbart, jämlikt och mindre segregat samhälle med omsorgsfullt gestaltade livsmiljöer, där alla ges goda förutsättningar att påverka utvecklingen av den gemensamma miljön.

Det ska uppnås genom att

- Hållbarhet och kvalitet inte underställs kortsiktiga ekonomiska överväganden

- Kunskap om arkitektur, form och design utvecklas och sprids
- Det offentliga agerar förebildligt
- Estetiska, konstnärliga och kulturhistoriska värden tas till vara och utvecklas
- Miljöer gestaltas för att vara tillgängliga för alla
- Samarbete och samverkan utvecklas, inom landet och internationellt.

Målet för gestaltad livsmiljö och dess delpreciseringar är styrande för statens initiativ och kan vara vägledande för kommuner och regioner.

Agenda 2030

De globala målen och Agenda 2030 är mål som världens ledare förbundit sig till för en hållbar utveckling till år 2030. Dessa mål syftar till att utrota fattigdom och hunger, förverkliga de mänskliga rättigheterna för alla, uppnå jämställdhet och egenmakt för alla kvinnor och flickor samt säkerställa ett varaktigt skydd för planeten och dess naturresurser. De globala målen är integrerade och odelbara och balanserar de tre dimensionerna av hållbar utveckling: den ekonomiska, den sociala och den miljömässiga. Kulturmiljön berörs indirekt i flera av de globala målen, men utgör också ett av delmålen för mål 11 - Hållbara städer och samhällen.

- **11.4 Skydda världens kultur- och naturarv** - Stärka insatserna för att skydda och trygga världens kultur- och naturarv.

Svenljunga kommun styrs genom de målområden och politiska mål som pekats ut av kommunfullmäktige. Kommunen har identifierat fyra målområden, som vart och ett är kopplade till ett eller flera av de globala målen.

- Målområde 1: Förbättrad och kvalitetssäkrad verksamhet (Globala mål 3, 4, 5, 8, 10)
- Målområde 2: God ekonomisk hushållning (Globala mål 8, 12)
- Målområde 3: Ett attraktivt, tryggt och hållbart Svenljunga för alla (Globala mål 3, 9, 11, 12, 16)
- Målområde 4: Att lämna över ett miljömässigt hållbart samhälle till nästa generation. (Globala mål 6, 7, 13, 14, 15)

Utifrån dessa fyra målområden har kommunen prioriterat tio mål med målvärde för varje målområde. Av tio mål bedöms fem mål relevanta för kommunens översiktsplan, och som översiktsplanen utformats för att i möjligaste mån leda

fram till. De globala målen används som underlag för kommunens prioriteringar och fokus i den strategiska planeringen

Ansvar och aktörer

Riksantikvarieämbetet

Riksantikvarieämbetet (RAÄ) är den myndighet i Sverige som ansvarar för frågor om kulturarvet och kulturmiljön. Myndigheten lyder under kulturdepartementet.

Riksantikvarieämbetets ansvar omfattar i första hand frågor om kulturlandskap, kulturmiljöer, kulturföremål och museer. Myndigheten ska särskilt verka för ett hållbart samhälle med en mångfald av kulturmiljöer som bevaras, används och utvecklas och att kulturvärdena i bebyggelsen och i landskapet tas till vara samt bevaka kulturmiljöintresset vid samhällsplanering och byggande.

Riksantikvarieämbetet fördelar bidrag till länsstyrelserna som fördelar pengarna vidare till insatser för bland annat byggnadsvård, fornvård, kulturreservat och arkeologiska insatser. Myndigheten fördelar även bidrag till ideella organisationer och arbetslivsmuseer.

Länsstyrelsen i Västra Götalands län

Länsstyrelsen i Västra Götalands län har ansvar för det statliga kulturmiljöarbetet i länet. Länsstyrelsen ska verka för, och bevaka, att länets riksintressen för kulturmiljövård tillgodoses i den kommunala planprocessen. Länsstyrelsen fungerar även som tillståndsmyndighet och har ett tillsynsansvar för fornlämningar, byggnadsminnen och kyrkliga kulturminnen samt beslutar om bidrag för förvaltning av värdefulla kulturmiljöer.

Svenljunga kommun

Svenljunga kommun har ansvar för kulturmiljöfrågor inom kommunen genom beslut, handläggning och rådgivning med utgångspunkt i miljöbalkens och plan- och bygglagens syfte att skydda kulturhistorisk bebyggelse och värdefulla kulturmiljöer.

Översiktsplanen är ett viktigt styrdokument för det kommunala kulturmiljöarbetet. Utifrån denna görs fördjupade översiktsplaner, planprogram samt detaljplaner.

Det långsiktiga skydd som kommunen har möjlighet att ge en byggnad är det som fastställs i en detaljplan i form av skyddsbestämmelser och rivningsförbud. Men det finns flera möjligheter att reglera utformning av både nya och gamla byggnader samt miljön runtomkring så att en förändring respekterar, förmedlar och till och med förstärker de kulturhistoriska värdena. Kulturmiljöprogrammets utpekande av

vilka miljöer och byggnader som är särskilt kulturhistoriskt värdefulla är till hjälp för att avgöra när särskilda krav på varsamhet och förvanskingsförbud skall ställas.

I Svenljunga har samhällsbyggnadsnämnden det övergripande ansvaret för kulturmiljön i kommunen och frågor angående kulturmiljövård i planering och byggande.

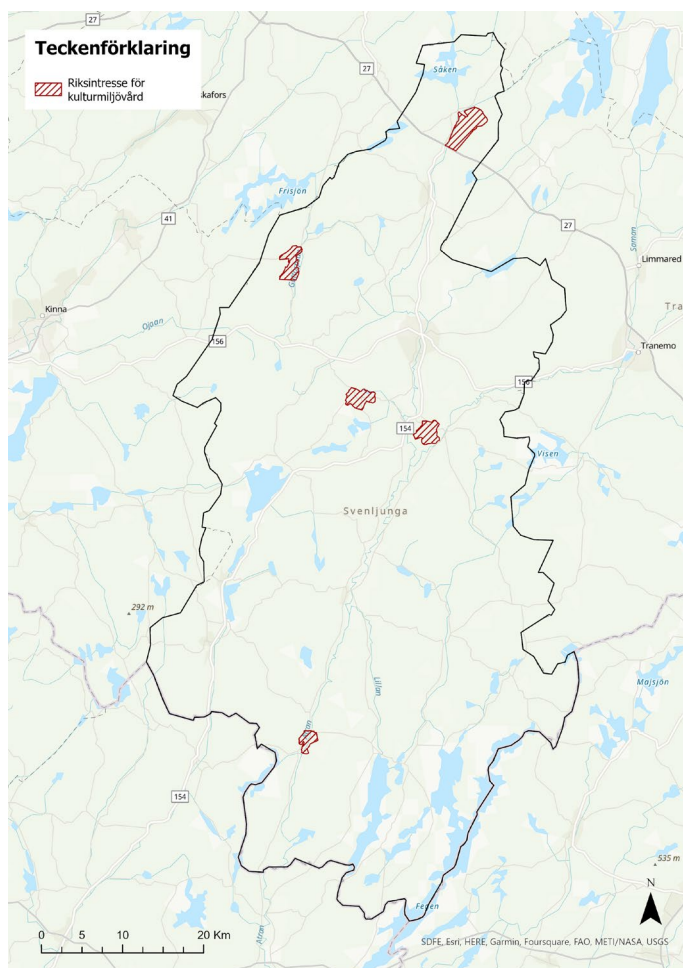
Kommunen har också ett ansvar att hantera kulturvärden som ägare och förvaltare av kulturhistoriskt värdefulla byggnader och miljöer.

Nationella intressen

Riksintresseområden

Enligt miljöbalken ska områden som pekats ut som riksintressen för kulturmiljövården skyddas så långt som möjligt mot åtgärder som kan påtagligt skada de utpekade intressena. Riksintressen för kulturmiljövården är områden som är unika i Sverige. Länsstyrelsen ansvarar för att bevaka riksintressena och kommunen har som ansvar att ta tillvara och skydda riksintresseområden mot åtgärder som påtagligt kan skada kulturmiljön. De geografiska gränserna för riksintressena ska inte ses som absoluta då även förändringar i anslutning till riksintressena kan komma att påverka riksintressena som helhet.

Aktuella riksintressebeskrivningar finns tillgängliga via Riksantikvarieämbetet (RAÄ).

Figur 1 Områden av riksintresse för kulturmiljövården i Svenljunga kommun.

I Svenljunga kommun finns fem kulturmiljöer av riksintresse, vilka samtliga även ingår i kulturmiljöprogrammet:

Läggared [P 57]

Motivering: Bymiljö med talrika lämningar efter förhistoriskt jordbruk som har haft stor vetenskaplig betydelse för tolkningen av odlingslandskapets och bysamhällets framväxt i Sydvästsverige.(Fornlämningsmiljö).

Uttryck för riksintresset: Omfattande områden med fossil åkermark bestående av tegindelade inägor med odlingsrösen, stensträngar, terrasser mm, ensamliggande gravanläggningar från brons- och järnåldern, gravfält, hålvägar, bymiljö med delvis bevarade gårdslägen från tiden före laga skiftet och välbevarade byggnader, stenmurar.

Mårdaklev [P 61]

Motivering: Gränsmiljö vid dåtidens dansk-svenska riksgrens vid den för kommunikationer och transporter viktiga "Ätrastigen". (Gränsbygd, Skansmiljö, Vägmiljö, Kyrkomiljö).

Uttryck för riksintresset: Befästningsanläggningar, de s.k. "Mårdaklevs skansar", gästgiveri med bebyggelse från 1700-talet, välbevarad agrar bebyggelse från 1700- och 1800-talet, kyrka från 1875. I området ingår även: Stenåldersboplatz och fossil åkermark.

Revesjö [P 60]

Motivering: Odlingslandskap med lång bebyggelse- och landskapshistorisk kontinuitet från äldre järnåldern. (Fornlämningsmiljö).

Uttryck för riksintresset: Ensamliggande gravanläggningar från äldre järnåldern, omfattande områden med fossil åkermark från järnåldern, kyrkby med välbevarade byggnader från 1700-talet samt förläggargård, kyrka från 1846 och skolhus från 1865, två f.d. säterier vid Revesjöholm och Backagården.

Roasjö sn [P 59]

Motivering: Fornlämningsmiljö från brons- och järnåldern, illustrativt belägen på en för kommunikationer betydelsefull åssträckning.

Uttryck för riksintresset: Ensamliggande rösen och stensättningar, gravfält med domarringar mm, hålväg, fossil åkermark, kyrkomiljö med timmerkyrka från 1690 och två timrade magasinsbyggnader.

Örsås [P 58]

Motivering: Odlingslandskap med fornlämningsmiljö vars varierade innehåll avspeglar olika aspekter av brons och järnålderns näringsfång.

Uttryck för riksintresset: Gravar från brons- och järnåldern, fossil åkermark från järnåldern, lämningar efter lågteknisk järnframställning, kyrkby med välbevarade byggnader från 1700- och 1800talet, skolhus från 1880- talet.

Byggnadsminnen

Enligt kulturmiljölagen kan byggnader förklaras som byggnadsminnen av Länsstyrelsen om de bedöms ha synnerligen höga kulturhistoriska värden. I Svenljunga finns följande byggnadsminnen:

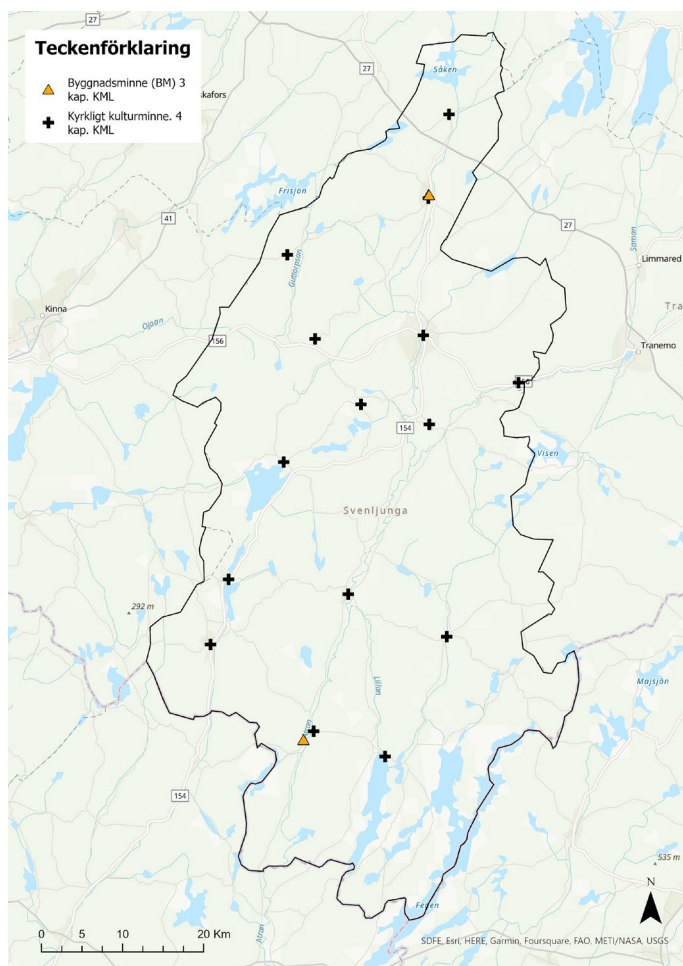
- Klevs gästgiveri, Mårdaklev
- A. Hedenlund och co. Vin-och spirituosaandel, Sexdrega

Kyrkliga kulturminnen

I Svenljunga kommun finns 15 kyrkor som är kyrkliga kulturminnen. 14 kyrkor är uppförda före utgången av år 1939 och omfattas av tillståndsplikt enligt kulturmiljölagens 4kap. 2§. Kyrkor markerade med * är uppförda efter utgången av år 1939 och omfattas inte av tillståndsplikt enligt ovan.

- Östra Frölunda kyrka
- Hillareds kyrka
- Överlida kyrka*
- Holsljunga kyrka
- Håcksviks kyrka
- Kalvs kyrka
- Mjöbäcks kyrka
- Mårdaklevs kyrka
- Redslareds kyrka
- Revesjö kyrka
- Roasjö kyrka
- Sexdrega kyrka

- Strömsfors kapell
- Svenljunga kyrka
- Örsås kyrka

Figur 2 Byggnadsminnen och kyrkliga kulturminnen i Svenljunga kommun.

Fornlämningar

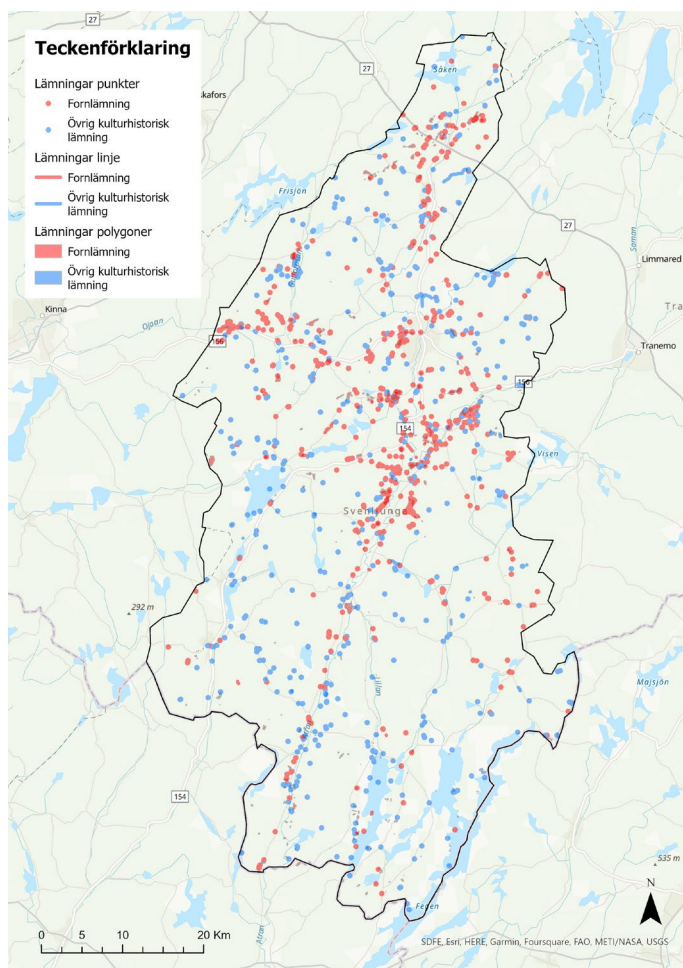
Svenljunga är en relativt fornlämningsrik kommun och i kommunen finns över 900 fornlämningar och cirka 600 övriga kulturhistoriska lämningar.

Fornlämningar är skyddade enligt Kulturmiljölagen. De utgörs av lämningar efter människors verksamhet under forna tider, har tillkommit genom äldre tiders bruk, är varaktigt övergivna och äldre än år 1850. En lämning som inte uppfyller alla tre

kriterier klassas som en övrig kulturhistorisk lämning och omfattas inte av samma krav kring tillståndsplikt som en fornlämning.

Fossil åkermark, eller fornåkrar, är en typ av lämning som är vanligt förekommande i Svenljunga. En fornåker är en rest av äldre övergiven åkermark. Odlingsrösen i form av stensträngar eller högar hör samman med den fossila åkermarken. Dessa har uppstått då åkern rensades från sten. Den fossila åkermarken förekommer både som fornlämning och övrig kulturhistorisk lämning.

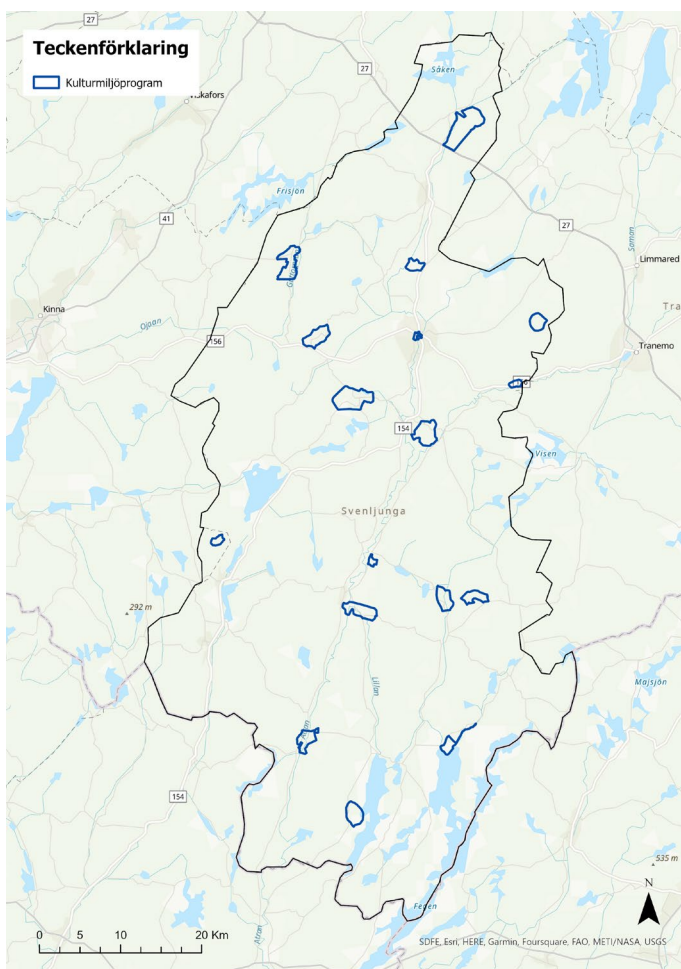
Parallellt med arbetet med kulturmiljöprogrammets framtagna pågick ett kvalitetssäkringsarbete av registrerad fossil åkermark i Svenljunga kommun på uppdrag av Länsstyrelsen i Västra Götalands län. Aktuell status för en fornlämning eller annan historisk lämning är tillgänglig via Riksantikvarieämbetets söktjänst Fornsök.

Figur 3 Fornlämningar och övriga kulturhistoriska lämningar i Svenljunga kommun.

Svenljungas kulturmiljöer

17 områden i Svenljunga kommun ingår i kommunens kulturmiljöprogram. Fem av dessa innehåller sådana värden att de anses ha betydelse för hela landets historia och utgör därför Riksintressen. Kulturmiljöerna spänner över så väl tid som innehåll, men kan sägas spegla de för kommunen mest karaktärsskapande berättelserna; skogsbygdens odlingslandskap och bebyggelse, fornlämningarna, tätorterna samt protoindustriella (som exempelvis förläggargårdar och storskalig slöjdtillverkning) och industriella verksamheter.

Figur 4 De 17 områden som ingår i kulturmiljöprogrammet.

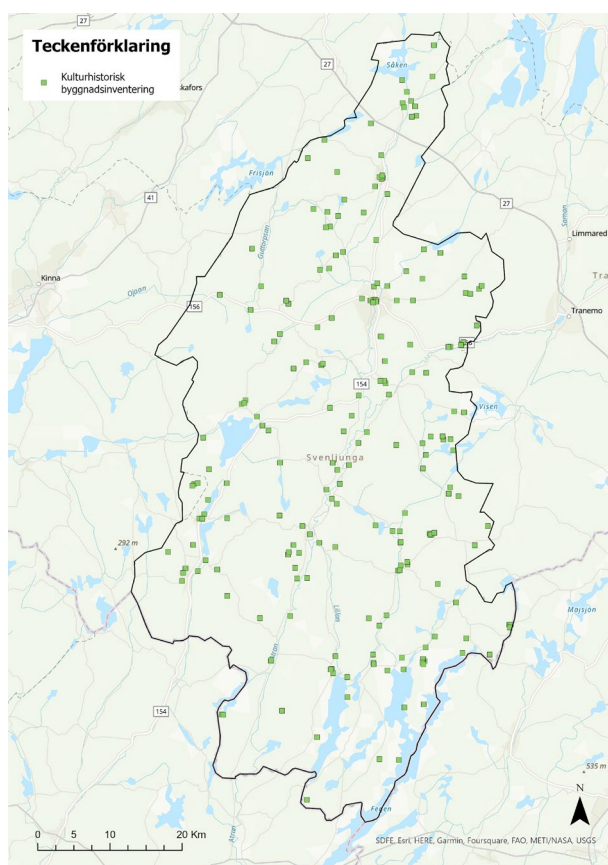
Kulturhistoriskt värdefulla byggnader

Byggnadsinventeringar 1984 och 2014

Svenljunga kommun utförde under 2014 – 2015 en uppdatering av en äldre inventering av kulturhistoriskt värdefull bebyggelse. Inventeringen utfördes ursprungligen 1985–1985 av Älvsborgs länsmuseum. Inventeringen var vid inventeringstillfället en totalinventering av all bebyggelse i kommunen.

Uppdateringen som utfördes 2014 syftade till att beskriva status och förändringar på de inventerade byggnaderna, samt att tillhandahålla kunskap kring kulturhistoriskt värdefulla byggnader till fastighetsägare, kommunens plan- och bygglovs-handläggare samt allmänheten.

Under arbetet med kulturmiljöprogrammet har de byggnader som ingår i inventeringsmaterialet undersökts, och det konstaterades då att majoriteten av de byggnader som pekats ut som kulturhistoriskt värdefulla motsvarar det särskilda kulturhistoriska värde som åsyftas i Plan- och bygglagens 8 kapitel 13§.

Figur 5 Inventerade byggnader 1984 - 2014